

Margo Rejmer
Bukurešť
Prach a krev

Dokořán / Jaroslava Jiskrová – Máj

DOKORÁN

Margo Rejmer

Bukurešť

Prach a krev

Nakladatelství Dokořán

Jaroslava Jiskrová – Máj

Margo Rejmer
Bukurešť
Prach a krev

Kniha byla vydána za finanční podpory
Ministerstva kultury ČR.

Copyright © Margo Rejmer, 2013. All rights reserved.
Published by arrangement with Wydawnictwo Czarne, Poland.
Translation © Jarmila Horáková, 2015
Photography © Vlad Eftenie, 2015

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být
rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího
písemného svolení nakladatele.

Druhé vydání v českém jazyce (první elektronické).
Z polského originálu *Bukareszt. Kurz i krew* přeložila Jarmila Horáková.
Odpovědná redaktorka Tereza Hříbová.
Obálka, grafická úprava, sazba a konverze do elektronické verze Miloš Jirsa.
Vydala v roce 2015 nakladatelství Jaroslava Jiskrová – Máj, Štichova 580/25,
149 00 Praha 4, jiskrovajaroslava@gmail.com a nakladatelství Dokořán, s. r. o.,
Holečkova 9, Praha 5, dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz.
795. publikace, 206. elektronická (Dokořán);
90. publikace, 43. elektronická (Jaroslava Jiskrová – Máj)

ISBN 978-80-7363-736-1 (Dokořán)

ISBN 978-80-86643-88-5 (Jaroslava Jiskrová – Máj)

Obsah

Prach a krev	8
KOMUNISMUS. ZLATO A BLÁTO	16
Rumunská pohádka	17
Tichá je noc	22
Sekera a pokrok	32
Kapka a moře	34
Zlato a bláto	42
Balada o těch, kteří milovali Mistra	51
Hrobka rumunského boha	56
Kolébky a rakve	70
Konec dětství v Rumunsku	84
<i>Revoluce?</i> Hra o pěti dějstvích	90
Čtyřicet let poté	100
MEZIVÁLEČNÉ OBDOBÍ. OKO A OSTRŮ	108
SOUČASNOST. ORIENT A ŠÍLENSTVÍ	126
Jehnička	127
Dácký Říman	133
Slepá okna	138
Město psů	143
Bukurešť se dusí	152
Inferno	159
Trochu Orient, trochu šílenství	163

Umění mizí ze smetiště	169
Umřu jako kámen	177
Svatí na ledě	190
Nejveselejší konec světa	195
Všude a nikam	199
Určnutí je vyřčeno	205
Rakve z ulice Lizeanu	210
Sladká a hořká	213
Poděkování	215
Ediční poznámka	216

Prach a krev

Bylo vedro k zešílení, když jsem sem poprvé přijela. Město, samo vyschlé na troud, z člověka vysálo sliny i pot. Z trávníků zbyly jen prerie zažloutlé trávy, šedivá země praskala suchem a protínaly ji chodníky z popelavého betonu. Stála jsem na náměstí svatého Jiří, na místě, které se později na mé soukromé mapě stane srdcem Bukurešti, a sledovala jsem další obratle Magherovy a Bălcescovy třídy, páteře města. Ničemu jsem nerozuměla. Řady oprýskaných domů připomínaly vymlácené a zlámané zuby v puse, s vytaženou zubní nití kabelů lesknoucích se na slunci, které ovíjely ulice jako pavučina nebo stužka. Domy vypadaly, jako by právě svlékaly kůži, a celé město působilo, jako by se zakuklovalo a vyloupávalo zároveň, pouze sem tam ze staré slupky vykukovaly nové uhlazené části.

Ty se mi ale moc nelíbí. Dávám přednost starým vrstvám, z nichž se Bukurešť skládá, a rumunské nespoutanosti, která odjakživa obchází systém. Toho léta roku 2009 mě autobusy jeden po druhém odvázejí na konec města, protože na zastávkách nejsou žádné informace ani jízdní řády. Poznávám tak předměstí, kde je všechno provizorní a opotřebované. Sedím na obrubníku a přemýšlím, jestli nějakým zázrakem pochopím ten chaos, ten celek bez ladu a skladu, který mě vyhazuje na okraj. Existují tu přece nějaká pravidla hry, já je však neznám. Cítím velikost města a jeho chátrající sílu podšitou šílenstvím.

Bukurešť je pro mě zahloubaná sama do sebe, instinktivní a nelogická. Je jako vroucí voda nebo vír, rozbourená a kalná. Hlavními tepnami se valí proud aut, o několik kroků dále pospá-

vají v postranních uličkách staré vily s pustými zahradami, kde se ticho mění v kámen. Znak tohoto města jsou: černá klubka elektrického vedení na sloupech připomínající opuštěná ptačí hnízda, atmosféra rozkopaných ulic a provizoria vedle banketů ve vitrínách obchodů, pronikavá vůně lip a rozdrcených hroznů. Elegantní architektura dávno zašlého světa. Drkotání kolébajících se tramvají, troubení vzteklých taxíků vteřinu před srážkou. Popěvky cikánských dětí a stařenek vlekcoucích se kolem nespočetných květinářství, kde pracují matky těch dětí a dcery těch stařenek. Všude psi jako černé a šedivé ranečky, které zahodil nějaký spěchající chodec. Vnímám Bukurešť nějakou svou podvědomou součástí, ale chci víc, chci jí rozumět.

Takže se vracím. Dva roky se můj život skládal z návratů do Bukurešti. Nádraží Gara de Nord nebo letiště Otopeni. Občas radost při pohledu na to všechno, co mi připadá tak důvěrně známé, jako by to bylo moje, občas malátnost a občas pocit marnosti. Vlaky připomínající rakve, rozhrkané autobusy, lhostejná letadla. Slunce červené a kulaté jako střílná rána. Pustá rovná zem. Vzpomínka na hory. Vzduch ztuhlý mrazem. Taxíky uhánějící nočním městem, kterým se pod kola vrhají psi šílení zoufalstvím a vztekem. Jedu vždy stejnou trasou a vím, co po cestě uvidím: rozeseté supermarkety, rezavějící lavičky na zastávkách, starý domek s lavičkou. Lesk a bídu předměstí. Fontánu Miorița, tedy Jehničku, pojmenovanou na počest nejslavnější rumunské balady vychalující pokorné přijetí smrti. Vítězný oblouk, symbol těžkých i hrdých třicátých let. Na Piața Victoriei taxík odbočuje na třídu Ștefan cel Mare a Bukurešť se stává nelítostným bludištěm, děsí zdegenerovanou architekturou z Ceaușescových fantasmagorií.

Potom taxík odbočí do jedné z postranních uliček u Piața Muncii a všechno zakrní. Dál už auto jet nemůže. Jdu jakousi uličkou, která není ani v mapách na Googlu, přestože se nachází v centru města. Kráčím po udusané zemi, po zbytcích chodníku, který při-

pomíná kostky rozházené na hliněné podlaze. Kolem jsou dřevěné ploty porostlé vinnou révou a na nich kočky. Vstupuju do malého domu, kde mám v podkroví svůj pokoj, celý obložený dřevem, kam se vždycky můžu vrátit, jak mi tvrdí majitel domu Cosmin, který už spoustu let studuje psychologii a nikdy nikam nespíchá.

Při svých poutích do Bukurešti jsem vždycky neměla tolik štěstí jako s Cosminem, který hostil pod svou střechou tuláky, ztroskotance a životní umělce všeho druhu a ničemu se nediví. Když přijíždím poprvé, abych se tu uhnízdila, táhnu s sebou kufr plný oblečení, stohy poznámek s rumunskými slovíčky typu „rákosí“ a „štěrbina“ a další věci pro navození zdání normálnosti. S tímto kufrem jsem se doplazila na ulici Transilvaniei ke zničené vile v barvě petechií, kde mám to potěšení měsíc a půl bydlet. Rumunsky blekotám, že mě těší, ale Patricia, která dům spravuje, přechází do angličtiny a v poněkud nervózním rozpoložení, jehož zdroj záhy poznám, mě vede na schodiště připomínající střevo, kam se můj kufr sotva vejde. Stoupám dokola po úzkých točitých schodech – a jsem tu.

Šestnáctimetrový pokoj z inzerátu se scvrknul na čtyři metry čtvereční. Je dlouhý jako postel a široký jako postel, skříňka a malý stůl. Pokoj nemá okno, sotva špehýrku, a všechny předměty kolem jsou staré a mrtvé nebo shnilé a rozbité.

Častuju Patricii slovy: „cože“, „jak to?“ a „to přece nejde“, ale Patricie si myslí, že všechno je v pořádku.

„Za ty peníze,“ oznamuje mi s distingovaným britským přízvukem, „určitě nenajdeš nic lepšího.“

Měsíc a půl v kobce jako z moldavského vězení mě přijde na tři sta euro.

„Ale,“ snaží se mě Patricie uklidnit, „můžeš používat koupelnu a kuchyni, ty jsou normální.“

Rozhlížím se po domě; je starý, plný kamrlíků a prázdný, jako by si je pronajímali sami zesnulí.

Zavírám za sebou zrezivělou branku a stojím uprostřed chodníku. Opravdu jsem tady, v Bukurešti. Jdu vpřed úzkými meandrujícími uličkami, nevím kam. Je konec října, ale teplota sahá ke třiceti stupňům a vinná réva na plotech a zdech ještě ani nezačala červenat.

Sedám si do hospody, objednáвам si pivo Silva brună a posílám několik bezradných e-mailů. Hned se někdo ozve, že někdo další někoho zná, ten někdo rád pomůže a tak se dostanu do bytu ve čtvrti Drumul Taberei. Všechno se mi tu líbí, mám pohodlný pokoj plný knížek, řadu luxusních věcí jako lampu a zrcadlo, žije se tady dobře. Mám také spolubydlící: ona, Oana, prodává pečená kuřata, není moc velká a mluví vysokým hlasem, a on, Mihai, vychovatel s husitou kšticí, působí, jako by měl zpomalené reakce.

„Ona je nějaká spisovatelka,“ říká Oana sousedce ve dveřích. „Z Polska. Rumunsky vůbec nerozumí.“

„Vůbec?“ ptá se sousedka.

„Ne,“ odpovídá Oana, „vůbec.“

Potom na svém bílém povlečení najdu Oanin dlouhý černý vlas, který se táhne přes celou postel. Začínám si hledat nové místo a dostanu se na druhý konec Bukurešti, na Piața Muncii, kde si pronajmu pokoj u Tomka, v bytě v osmém patře. Když stojím u okna, vidím mohutné vily ze třicátých let, které ani trochu nezestárly, a šedivé zdi paneláků z konce osmdesátých let, které vypadají, že každou chvíli spadnou.

Ale moje poslední zastávka bude na druhé straně ulice, u Cosmina, kde se město prolíná s vesnicí a za špalíry činžáků se krčí domky a přístavby. Taková je celá Bukurešť. Na Piața Unirii to vztekle ryčí Asií, zatímco Calea Victoriei, to je Paříž a elegance uprostřed bláta. Stačí se pustit hlouběji do postranních ulic a objeví se vesnice: ženy tu chodí v šátcích, cikánské děti a psi se potulují po kostelním dvoře, slepice zobají v písku. Město se vydává předměstím napospas, hlavy věžáků se sklánějí dolů.

Nezůstalo tu nic, co by mohlo vyprávět o malé valašské osadě v době před šesti sty lety, která se později stala hlavním městem Rumunska. V 15. století tu prý sídlil sám Vlad Napichovač, ten slavný valašský panovník, jehož všichni podezřívají, že byl upír. On se přitom zkrátka jen rád díval, jak svět plane. Jak mnoho set lidí společně velmi pomalu umírá. Stačí je narazit na kůl. A pak postavit z těch kůlů les. Je možné stát se ďáblem s vlastním peklem.

Turci, kteří převzali vládu nad Moldavskem a Valašskem, v tom měli jasno: žádné hradby a pevnosti, Bukurešť se nemůže bránit. Město se tak rozrůstalo, jak chtěli jeho obyvatelé, nemělo začátku ani konce. Prostor netrpěl žádným omezením, každý mohl mít zahradu a v ní slepice a krávy. Těžko říct, jestli Bukurešť byla malým městem nebo velkou vesnicí.

Rumuni se na minulost neupínali. Bez lítosti bourali staré paláce, kostely, chalupy a zájezdní hostince. Na nekonečných valašských polích a v lesích nebyl kámen, takže se domy stavěly ze dřeva a dřevo se snadno ocitalo v plamenech. Bukurešť vyhořela každých pár desítek let a znovu vstávala z popela, pokaždé jiná.

Riziko a dočasnost jsou vryty do života tohoto města. Jednou za několik desetiletí zbaví zemětřesení zdejší prostor neduživých objektů a lidí, kteří mají smůlu. Ale prach a krev se dají smýt, špína se dá oškrábat a už je možné nanášet novou vrstvu, novou masku, převlékat se, přivlastňovat si a půjčovat si totožnost. V dávné Bukurešti se mísily rumunské, židovské, arménské a turecké vlivy. Od 17. století mohou valašská knížata vládnout pouze na krátkém provaze tureckých sultánů a později, když se pokusí vybojovat větší svobodu, převezmou vládu nad Moldavským a Valašským knížectvím poslušní fanarioti, sultánovi řeční místodržitelé.

Když v 19. století ztrácí Turecko na důležitosti, odhodí Bukurešť turbany a dlouhé hábity a obléká se do krinolín a kabátků střižených podle pařížské módy. Koneckonců, prohlásí Rumu-

ni, jsme potomky císaře Trajána a římských legionářů, jsme latinským ostrovem ve slovanském moři. Rumuni by chtěli, aby si na ně vzpomněl jejich starý římský otec a pod křídla je vzala bezcitná matka Francie. Když se Moldavsko a Valašsko konečně sjednotí, rumunští bojaři se rozhlíží po vhodném vládcí. Němec bude ideální, usoudí a předloží Karlu Hohenzollernovi návrh, který se nedá odmítnout. V novém státě nazvaném Rumunsko zavádí Carol I. pruské pořádky a velká vesnice Bukurešť se mění na malou Paříž.

Pak vypukne první světová válka, která zanechá na mapě hrdé Velké Rumunsko – plné národnostních menšin, časovanou bombu. Pak začne druhá velká válka a Rumunsko se obratně vykrucuje – malá země v pasti, která se za každou cenu snaží uhrát cokoliv: nejprve vraždí po Hitlerově boku, pak ho zradí pro Sovětský svaz. Nakonec se komunistická Bukurešť skloní před Nicolaem Ceaușescem, ševcem z Oltenska. Pod bdělým dohledem „otce národa“ buduje nový rumunský člověk nové hlavní město, které se přiodívá do betonového úboru komunistické Asie. Bukurešť mění svou podobu a mění se i celé Rumunsko.

Opouštím Cosminův dům, jdu úzkými uličkami přes kousek vsi a vstupuji do víru velkoměsta. Předě mnou se táhne Decebalova třída s vysokou zástavbou ve stylu orientálního baroka podle Ceaușescova gusta, kde poblikávají neony a kavárny a hospody se vyznačují levným luxusem dávaným na odiv. Někde uprostřed dřevěného obložení, tapiserií a šerp visících ze stropu pobývá obvykle majitel daného podniku s prokvetlými vousy a našedlou tváří, oblečený do popelavého tureckého svetru s černým vzorem. Nic není tak, jak by mělo, myslí si ten muž, a proto tu káva stojí dvacet lei a jídlo chutnající po papíru a vodních rostlinách si může dovolit jen pár obchodníků a mafiánů. Podniky nesou rumunské názvy a předstírají, že jsou hedvábnou tkáním naroubovanou

z Las Vegas na zraněné tělo Bukurešti plné vředů a puchýřů. Tkáň předstírá hedvábí, protože Rumuni odjakživa milují luxus a jeho zdání. Všechno, co se chce líbit, je podle nepsané dohody *select a de lux*, ale lampiony, umělohmotné lustry a hliníkové příbory prozrazují, že máme co do činění s atrapou bohatství, se svátečně oblečeným pozlátkem.

Na ulici se realita vrací do svých rozhrkaných kolejí. Vlečou se tu psi a u pekárny postávají unavení důchodci. Podél obrubníků se táhne nehybná šňůra žlutých taxíků pokrytých kožichem prachu. Každý den, když jdu do obchodu nebo na zastávku, mívám tentýž kříž rostoucí ze země. Vypadá, jako by byl stoletý, ale přitom ho postavili před čtyřicet lety, hned po revoluci. Někdo tu zahynul uprostřed ulice. Možná ho zastřelil voják. A možná obyčejný Rumun. Možná ho zabila zbloudilá střela nebo možná někdo pečlivě mířil na jeho srdce a teprve pak stisknul spoušť.

KOMUNISMUS. ZLATO A BLÁTO

Rumunská pohádka

A fost odată ca niciodată – tak začínají rumunské pohádky. Kdysi dávno bylo tak, jak nikdy nebylo.

Tak žila byla jedna země porostlá vyrudlou trávou, krvavými máky a unavenými slunečnicemi, jejichž zčernalé, sluncem sežehlé hlavy se už skláněly k zemi. Na pusté zemi se nejlépe měla bída. Stávalo se, že děti přicházely na svět příliš slabé, aby unesly tíhu života, a než se stačily nadechnout, odnesla si je smrt. Nikde se neumíralo tak lehce jako tam.

A přece – možná navzdory smrti nebo možná, aby ji potěšily – rodily drobné ženy každý rok, stejně jako stromy dávají ovoce. Jejich břicha se nadouvala rostoucím životem a získávala tvar melounů. Jejich ruce byly hrubé jako kůra a tvrdé jako kameny na polních cestách.

Lučnímu tichu odpovídal halas vesnic, bití zvonů a bečení ovcí. V malých bílých domech bydleli lidé s tvářemi ztmavými od slunce. Před verandami ze zešedlého dřeva se kolébaly bílé štíhlé husy. Uprostřed hejna si hrály děti.

Mezi nimi se pohyboval chlapec, který se nijak nelišil od ostatních kluků. Možná byl trochu umíněnější. Trochu zamlklejší. Trochu neklidnější. Plival ze sebe slova, jako by měl v puse štěrk. Když chtěl říct celou větu, rychle se zaseknul a zmlknul. Naštěstí se ho nikdo na nic neptal a nikdo mu nevěnoval pozornost, protože chlapec měl ještě deset dalších sourozenců, víc než bylo ovcí v hospodářství. V chalupě o dvou místnostech spaly děti jedno vedle druhého na dřevěných lavicích vystlaných dekami. Otec byl

halasný člověk se sklony k výtržnostem. Život se mu vymknul z rukou, takže pil čím dál tím víc, aby to zvládal. Matka byla tichá a duchem nepřítomná, pracovala celé dny jako všechny ženy z vesnice.

Chlapci bylo deset let, když pochopil, že musí odejít. Ve škole mu to nešlo a koneckonců čísel ani písmen se člověk nenají. Vesnice, kde bydlel, byla od hlavního města vzdálená sto šedesát kilometrů. To je daleko, ale když člověk ví, že se nemá kam vrátit, tak prostě jde vpřed.

Město je rozlehlé jako tisíc vesnic, s velkými kostely a domy jako paláci, kam mohou vstoupit boháči a koupit si věci, které chlapec neuměl ani pojmenovat. V noci se Bukurešti rozlévá stříbrný svět lamp a pouze nejmenší uličky znají vesnickou tmou. Tam, kde stojí zakrslé zdobené domky s velkými zahradami, kde se pasou husy a prasata a ženy nosí vědra s vodou, tam je kousek světa, který chlapec zná. Ale Bukurešť se skládá ze stovek různých světů. Dokonce i do bytu jeho dospělé sestry, která ho vzala k sobě, vede schodiště s těžkými širokými schody a ohlazeným zábradlím. Chlapce vezmou do ševcovské dílny. Má se naučit, jak se šijí boty – boty na chlapecká, unavená chodidla, na tvrdé, popraskané paty.

V Rumunsku se říká „kleje jako kočí“ a v Polsku „kleje jako švec“, jedno se s druhým nevylučuje. Starý švec soudil, že Rumunsko, tu chudou zem levných prodejných duší a zmalovaných kurv, může spasit pouze nová vláda. Občas o tom chlapci vyprávěl a ten mu mlčky naslouchal. V zemi vládl král. Švec neměl rád krále a ani chlapec ho neměl rád.

„Ach, co se ti to honí hlavou,“ vzdychala sestra. „No řekni, co z tebe vyroste?“

Jednou jí chlapec řekl:

„Budu rumunským Stalinem.“

Sestra se rozesmála.

„Zas ti švec vykládal hlouposti?“

Ale chlapec před ní stál klidný a zachmuřený.

Švec měl toho kluka rád. Líbilo se mu, že sotva tomu usmrkanci přestalo téct mléko po bradě, už je takový paličatý. Byl na něj spoleh, tak mu švec občas dával zásilky.

„Pamatuj si, že nejsi, nikdo tě nevidí. Budeš utíkat ze všech sil, co máš v těch tvých tyčkovitých nohách. Když tě chytí – nevíš, o co jde. Když si nebudeš dávat pozor, tak nás čapnou.“

Chlapec několikrát uniknul policii, ale byl příliš rozháraný, mrskal sebou jako ryba vyhozená na břeh. Sotva dovršil patnáct let, vykřikoval na ulici během stávky hesla o rychlém vítězství socialismu, tak ho zavřeli. Pak už to šlo samospádem: někde protestoval – za mříže; někam něco nesl – za mříže; rozdával komunistické brožury – za mříže.

„Ty smrade, budeš bručet, až zčernáš,“ říkali dozorcí při zabouchávání dveří od cely.

Země vřela ve víru fašistických hesel: „Rumunsko Rumunům!“, „Velké Rumunsko!“, „Pryč s Židy!“ A mladík jezdil po zemi s brašnami plnými letáků. Rychle toho agitátora a povstalice dopadli. Když vypukla válka a do Bukurešti vkročil wehrmacht, chlapec hrál šachy se zlodějíčky. Král Carol II. odstupuje – darebáka bijí v těsné cele ve vězení Jilava. Rumunští vojáci krvácejí u Stalingradu, a on zase sedí. A pak velký převrat, fašistická vláda je svržena a Rumunsko se dostává do Stalinových rukou – a ten holobrádek, který věří jenom v socialismus, je propuštěn na svobodu.

A stoupá po žebříčku politické kariéry. Vždy v pozadí, věrný generálnímu tajemníkovi Gheorghiu-Dejovi, ničím nevyniká. Není ani vzdělaný, ani nijak pohotový. Průměrný a věrný. Ideální. Bude ho snadné ovládat, usoudí ti na samém vrcholu a po smrti Gheorghiu-Deje ho korunují na místo prvního tajemníka.

A tak se bosý chlapec ze Scornicești stane hlavou strany. V roce 1968 z výše palácového balkonu skanduje proslov namířený proti

Sovětskému svazu, největšímu nepříteli země. Rumuni, kteří byli vždy přiškrčení pod cizím jhem, dnes prohlašují, že jsou připraveni čelit každé hrozbě, i kdyby to měla být mocná cizí armáda. Rumunská hrdost je bezbřehá, stejně jako je bezbřehá láska k člověku, který stojí na balkoně, mává pěstí a ničeho se nebojí.

Jaký to mimořádný génius z obyčejné rumunské rodiny, rozplývají se noviny. V pracovních dnech vůdce země, ve volných chvílích také včelař a nimrod. A zde, na fotografii, mu u nohou leží medvěd, kterého zabil. Tady hraje volejbal, ve zručnostních hrách je poměrně nešikovný, ale po boku amerického prezidenta obratně zavádí světový pořádek. Noviny sdělují: vůdce baví vybranou společnost anglické královny a Mickey Mouse. V bratrské Severní Koreji poslouchá písně na počest své země, rajske trylky vycházející z hrdla vybělené zpěvačky. Na úřadech visí portréty: vůdce objímá dítě pod ostražitým dohledem starověkých vládců Trajána a Decebala. Zástupy literátů si lámou hlavy, jak popsat jeho zásluhy o svět, jeho génia. Možná „pozemský Bůh“ by bylo výstižné? „Génius všech dob“? Ach, najít tak odpovídající výraz.

Ale velký vůdce je stále tím malým chlapcem ze Scornicești, který se učil ševcem. Dobře ví, jaká je vesnice, a proto ji plánuje zlikvidovat. On, který nosíval vodu ze studně, se rozhodl přestěhovat sedláky do paneláků. Místo vesnic mají být města. Místo malých domků – paneláky. Chlapec, který už dávno vyrostl, ale pořád koktá a nervózně polyká vzduch, rukama mává, jako by chtěl odletět, stojí nad mapou hlavního města a ukazuje: „Tuhle čtvrť zbourat. Tyhle kostely přesunout. Kopec srovnat, zem převézt.“ On, který bydlíval poblíž řeky, posunuje koryto řeky Dambovice a přemění ji v kanál s betonovým dnem.

Shromáždění dvořané pokývují hlavami. Velký stavitel a konstruktér! Vizionář. Naděje země. Jitřenka. Buldozery rovnají se zemí celé části města, staré vily, rozlehlé zahrady a vinice, všechno, co připomíná vesnici. Aby nedráždili lidi, kostely se bouraly v noci.

Když chce prezident projet městem, ulice se uzavírají. Jeho obří statek tvoří milion a půl mravenců, ale velké mraveniště se začíná rozpadat, útlé zdi se sesouvají, černé tečky znehybní. Vůdce ví, proč – to cizí mocnosti destabilizují situaci v zemi. Ty nepřátelské úderý se dají odrazit: zbavit se závislosti na ostatních, jeho hospodářství nebude zadlužené a na nikom závislé. Lid utahuje opasky, zatíná zuby i pěsti, aby splatil zahraniční dluhy.

Rumunsko je jako růžový dort, na němž postupně zhasínají všechny svíčky, a špinavý vosk nechává skvrny na polevě. Lid v temnotách osvítl pouze „jitřenka budoucnosti“. Ve městech jsou zastavovány dodávky elektrického proudu. Nedá se nikam jet, protože není benzin a hranice jsou zavřené. Jak uživit děti – ty chtěné i ty, které se narodily, protože vůdce zakázal antikoncepci a potraty –, když v regálech obchodů jsou krevey z Vietnamu, ale není tam chléb a mléko? Co říct dětem, když se ptají, co dnes bude k obědu, jakou pohádku jim vyprávět?

Vyprávěl někdo někdy chlapci z oltenské vesničky pohádku? O králi, který žil dlouho a šťastně, dokud ho nezabily vlastní děti?

Tichá je noc

Přišli k večeru a zabušili na dveře. Elena Samoilová se zachvěla a položila si dlaň na břicho. Před několika dny poprvé ucítila, jak se pohnulo.

Byli ledově chladní. Rozhlíželi se kolem. Na Elenu se nedívali. Jeden nadzdvihl ubrus ležící na stolku. Druhý pomalu otáčel v dlaních vázu. Dotýkali se předmětů jen proto, aby věděla, že si můžou dělat, co chtějí.

Pes na dvorku štěkal jako posedlý. Matka nebyla doma, muž se ještě nevrátil z práce. Kočka spala na parapetu za oknem.

Nakonec ten vysoký s černými vlasy a černým obočím řekl Eleně, že se musí dostavit na velitelství, aby podala svědectví.

„Všechno bude v pořádku,“ dodal pro případ, že by se ještě nezačala bát.

Slunce zčervenalo, předměty ztrácely obrysy, barvy se rozmazávaly. Září toho roku bylo výjimečně horké, dokonce ani večer se vzduch neochladil. Přesto si Elena přes tenké šaty přehodila kabát.

Vyšla s nimi před dům. Podívala na Fagarašské hory, mocnější než člověk, které se táhly dokola a v dáli tmavly. Uvědomila si, že má na nohou sandály. Obuv na léto, na pěkné počasí a radost, ne na zimu a strach. Chtěla se vrátit domů pro podzimní střevíce, ale ten vysoký milicionář řekl:

„Ne.“

Nastoupila s nimi do auta. Měla dojem, že všechno kolem znehybnělo, jako by se dívala na pohlednici ze vzdáleného místa uprostřed hor, kde je dům, udusaná cesta, řada topolů, kde pod skelně

modrým nebem přelétá pták. Na plaňkách plotu visel barevný kobereček, ráno vypraný, a ubrus s purpurovými a červenými květy, který nedávno vyšila.

Pes štěkal a skákal na řetěze, až se nakonec zastavil a zmlkl. Sebral síly a pak už jen vyl. Kňučení vyplňovalo prázdnotu a neslo se vysoko, směrem do hor.

V Rumunsku už tehdy vanul silný vítr z Ruska.

Po celou dobu druhé světové války generál Ion Antonescu věřil, že díky spojenectví s Hitlerem si Rumunsko uchová Sedmihradsko a znovu získá Besarábii. Cenou za německou přízeň byly velké dodávky ropy a život dvou set padesáti tisíců Židů poslaných na smrt do Podněstří. V roce 1944, kdy král Michal II. vypověděl Německu spojenectví a vrhl zemi do náruče Sovětského svazu, čítala komunistická strana tisíc členů, většinou cizího původu. Ti Rumuni, kteří ještě nedávno posilovali řady Železné gardy a zpívali písně o velikosti svého národa, se nemohli smířit s myšlenkou, že Rumunsko se stalo šachovnicí, na níž figurky posouvá Stalin.

*

V roce 1952 dostala Elena krátkou zprávu od bratra ze Salcburku. Napsal: „Nevidím žádnou budoucnost.“ Pochopila. Ulevilo se jí. Večer si zpívala a vyšívala purpurovými a červenými nitěmi květiny. Její pohyby byly klidné a jisté, její hlas byl tichý a monotónní. Elena seděla u stolu a rozkládala věci: jehly, nitě, náprstek, vyšívací kruh a nůžky. Věci byly tím, čím byly. Teprve když chyběly, stávaly se něčím jiným.

Elena svého bratra velmi milovala. Všichni v rodině ho milovali a nejvíc matka, protože byl jejím nejdražším, nejkrásnějším, nejmoudřejším a nejlepším synem na světě. Ion, vítěz. V životě se neztratil. Jezdil do zahraničí. Učil se. Posílal pohledy, například s kaplí v Salcburku, kde v roce 1818 poprvé zazněla koleda *Tichá noc*.

„Bydlím sto metrů od ní,“ napsal na druhou stranu. Když byli malí, často žadonil, aby mu sestra zpívala.

Elena dala pohled za sklo na policičku nábytkové stěny. Občas ho ukazovala hostům, když přišel někdo blízký na návštěvu.

Jednou, když byla v práci, jí kolegyně řekla, že na ni před vchodem do úřadu čeká elegantní pán, který prosí, aby za ním sešla. Elena si pospíšila, protože si myslela, že ji chce překvapit snoubencem. Ale o zábradlí u vchodu se opíral cizí muž.

„Odkud mě znáte?“ zeptala se.

„To není podstatné,“ opáčil. A předal jí obálku. Uvnitř byl pohled od bratra, tentýž, který měl stát na policičce za sklem.

„Dávejte si pozor, koho pouštíte do domu,“ dodal muž. A slehla se po něm zem.

Elena měla dojem, že ji pohled pálí v dlaních. Přišla domů a vrátila ho na policičku za sklo. Kaplička byla bílá a štíhlá, blýskala po Eleně kulatým oknem ve tvaru oka. Všechny předměty v pokoji z ní nespouštěly zrak. Kdo ten pohled ukradl? Proč ji udal? Co za to dostal?

Elena schovala pohlednici hluboko do šuplíku.

Jen ona věděla, co její bratr v Rakousku dělá.

Lidé, kteří se snaží bojovat s komunismem nebo se nechtějí smířit s vnucenou kolektivizací, utíkají do hor a vytvářejí partyzánské oddíly. Elenin bratr navázal kontakt s jedním z nich. Nakonec se skupinou studentů uteče do Paříže, kde ho americké zpravodajské služby školí na špiona. Pak je přeložen do Salcburku. Čeká.

Ale rychle začíná chápat, jak moc se Rumunsko změnilo. Komunismus dává šanci těm, kteří dříve žádnou neměli – rolníci masově opouštějí vesnice a stěhují se do měst, aby se z nich stali dělníci. V celém Rumunsku pokračuje vynucená industrializace a nenasytná kolektivizace, která ze dne na den připravuje lidi o celá hospodářství.

V roce 1947 už má komunistická strana sedm set tisíc členů. Meziválečné elity se ocitají ve vězení, řada z nich se už odtamtud nikdy nedostane. Nerozhodní rychle mění názor, teď už vidí světlou budoucnost Rumunska přímo v duhových barvách. Pokud někdo nedokáže docenit výhody nového zřízení, odpovědné osoby mu ochotně pomůžou prozírat pomocí hole a železné tyče.

Noc byla tichá a černá.

Ve vrtulníku jich sedělo šest, nemluvili spolu. Ion neměl jiné východisko, nemohl už couvnout. Zkoušel to. Nedovolili mu to.

Po kapsách si schoval falešné doklady, peníze, pistoli, náboje a jed.

Skákali padákem jeden po druhém, padali jako grafitové kapky do inkoustového moře. Noc měli strávit v horách a pokusit se odeslat šifrovanou správu na velitelství. Ukázalo se, že rádia jsou rozbitá. Někdo je prozradil.

Rozprchli se. Ion šel tmou rovně za nosem, směrem domů. Někdo spolehlivý Eleně vyřídil, že její bratr se vrátil. Vzala, co měla, jídlo a oblečení, a v noci se vydala do lesa. Vrhla se mu do náruče. Vracela se domů ostražitě jako zvíře, jen aby nezanechala žádné stopy. Hlavně aby se to nikdo nedozvěděl, ani jejich matka.

Bůh to mohl pochopit, ale úřady ne.

Rychle je pochyтали. Ion byl odhalen, když jedinkrát opustil svůj úkryt v Brašově a vyšel na ulici.

Zatkli celou rodinu. Nebylo důležité, jestli ho znali nebo ne, jestli ho kdy viděli na vlastní oči. To nehrálo roli. Milicionáři zaklepali na dveře tet, sestřenic, strýce. Ale nejdřív si přišli pro Elenu. Řekli, že všechno bude v pořádku.

Iona odsoudili k smrti.

Elena dostala za vlastizradu deset let.

Ionova matka za to, že porodila špiona, šestnáct.

Elenin manžel za to, že byl špionův švagr, pět let. Málo, protože

bratra své ženy nikdy nepoznal, ale spravedlnost s ním i tak měla svoje plány.

Ve vězení Elenin muž poznal v dozorci spolužáka ze školních lavic. Stanuli tvář v tvář. Než spolužák stačil cokoliv říct, Elenin muž ho uhodil pěstí do tváře. A ještě jednou a znovu, zbil ho za celý svůj zkažený život.

„To si myslíš, že budu donášet!?“ křičel.

A spolužák si jenom kryl hlavu. Ani nestihl říct, že mu chce pomoci. A že ho chápe, protože žijí v takové mizerné době, kdy je každý, i kat, obětí. Spolužák si setřel krev z tváře, přejel jazykem po zubech a odešel. Nechtěl podat stížnost, ale ostatní dozorcí se domysleli, kdo mu tak zřídil obličej, a oznámili to. Elenin muž dostal pět let navíc. A stal se mezi vězni hrdinou.

Rumunsko nic nepotřebovalo tolik jako hrdiny v duchu hesla: „Každý dělník se může stát hrdinou.“ Spolu s tisíci politických vězňů byl Elenin muž přesunut na stavbu kanálu Dunaj – Černé moře, který propaganda proslavila jako komunistické eldorado, kam se stahovali dobrovolníci z celé země. Rychle se ukázalo, že stavba je jedna velká umírárna, nejtěžší pracovní a vyhlazovací tábor vůbec. Lidé pracovali celé dny venku, v horku i mraze, a používali pouze krumpáče a lopaty. Stavba se stala „hřbitovem rumunské buržoazie“, jedním velkým hrobem meziválečné elity: politiků, kněží, vědců, demokratů, stoupenců Železné gardy, sedláků, kteří se postavili proti kolektivizaci nebo neodporovali ničemu, ale byli bohatí. Na některých úsecích umíralo dvacet, třicet lidí denně. Umírali hladem a vyčerpáním, na zápal plic nebo v důsledku nehody. Večer se těla odvážela na stejných vozech, které ráno přivážely chleba. Kolik lidí tam pracovalo? Možná sto tisíc. Možná milion. Kolik bylo obětí? Možná dvacet tisíc. A možná dvě stě.

Lidé si příliš vážili života, takže o tom nemluvíli, proto to Elena ani nemohla vědět. Jako politická neměla právo na návštěvy, balíčky ani dopisy, měla jen právo na sny plné smrti. Nejdříve se dostala do vězení v Mediași, potom ji přesunuli do Sighișoary a pak do Sibině. Na dvanácti metrech čtverečních se tísnilo čtyřicet žen: zlodějky a prostitutky v pruhovaných mundúrech a ona, v kabátku a sandálech. Při vstupu spatřila, jak se ženy bijí pěstmi. Jak si zakrývají hlavy a svíjejí se do klubíčka na dřevěné podlaze nebo spí na dřevěných pryčnách, namačkané jedna na druhou. Jak si vybírají vši, setřepávají štenice z oblečení, dupou ze všech sil, aby odehnaly krysy. Jak se tisknou k chladným vlhkým zdem, protože se nemůžou pohnout, dá se jenom sedět na bobku nebo stát. Oči mají prázdné jako propasti. Hubené ruce se jim chvějí jako větve stromů zmítané větrem. Zakrátko byla stejná jako ony.

Občas, aby si připomněla, že je ještě člověkem, se dávala do zpěvu. Zpěv jí na chvíli umožnil zapomenout na čas a hlad, který bobtnal v žaludku a rozrůstal se jako pavučina.

Noci byly tiché, ale přes den Eleniným prázdným hrdlem plynuly zvuky.

„Ta bláznivá zase zpívá,“ říkaly dozorkyně.

Některé ženy na cele se jízlivě pochechtávaly. Jiné seděly a poslouchaly jako Ion před spoustou let.

Jednou v zimě, druhé nebo třetí, Elena spolu se dvěma spoluvězeňkyněmi z cely začala zpívat koledu. Záhy se připojily další. Za chvíli už zpívalo celé ženské oddělení. Zpěv byl tak silný, že ho zaslechli muži ve druhé části vězení. Také se připojili a koleda se nesla chodbami a mohutněla, znásobená ozvěnou. Vzápětí přiběhli dozorcí, rudí zlostí a vzteky.

Za tak těžké provinění nebyla samotka žádným trestem. Elenu a další dvě ženy vyhnali na mráz. Stály ve sněhu celý den a noc. Elena ve svém zářijovém kabátku a sandálech, spoluvězeňkyně v pruhovaných mundúrech.

Noc byla dlouhá a tichá.

Tehdy ještě nevěděla, že její sestřenice Anuca, kterou také zavřeli, přestože už dlouho nebyla s Ionem ve styku, umřela ve své cele na zápal plic.

První Elenin podzim ve vězení, teplý a vlidný, přešel v krutou zimu. Lidé kopali v závějích tunely, protože nebylo možné normálně chodit. Elena věděla, že je velká zima, ale o tom, že rodila během nejhorší zimy za posledních sto let, se dozvěděla až o řadu let později.

V té době jí rostlo břicho, zato ruce a nohy se ztrácely. V pokročilém stupni těhotenství se dostala do vězení v bukureštské čtvrti Văcărești, kde bylo porodní oddělení. Týden před termínem tam vypukl požár. Při poplachu pustili ženy z cel, aby se zachránily skokem z okna. Elena také skočila z prvního patra přímo do závěje. Pak v sandálech a kabátku stála ve sněhu a dívala se, jak temnou noc prozařují plameny. Oněmělá tam stála, až ji odtamtud někdo odtáhl, ztuhlou, němou, nehybnou jako panenka.

Pak ji odvedli na porodní sál, což byla malá studená místnost, kde byla jenom postel. Občas se v úzkém okénku ve dveřích objevily oči. Řekli jí, že za chvíli za ní někdo přijde, ale ubíhaly hodiny a nikdo nepřicházel. Aby nezešílela, seškrabávala mezi kontrakcemi pohrabáčem ze zdí led.

Elenina dcera Ileana, která se narodila oné noci 10. února 1954, mi řekla, že právě v tom seškrabávání ledu spočívala veškerá síla její matky. V té beznadějně zoufalé činnosti, která jí umožnila zaměstnat mysl a ruce a najít naději v beznaději.

Potom ji rozervaly poslední kontrakce. Elena začala křičet a křičela tak dlouho, až nakonec přišla vězeňská porodní bába a převzala dítě. Elena ani nestihla spočítat, kolik má její dítě prstíků. Nestihla se podívat, jaké má oči. Ani nevěděla, jestli je její dcera zdravá. Slyšela pouze křik nemluvněte a byla ráda, že dítě žije.

Nemluvně jí vrátili po šesti měsících. Po pár měsících ho zase odnesli. To bylo to nejhorší a nejrafinovanější mučení. Jednou za čas se objevili nějací lidé se složkou dokumentů a přemlouvali ji, aby dala dceru k adopci. Ale Elena věděla, že pak už ji zpět nedostane. Adoptované děti mizely a jedinou stopou, která po nich zůstávala, byl zfalšovaný úmrtní list. Elena měla štěstí, protože její dcera mohla žít u strýčka, jednoho z mála členů rodiny, který nebyl zatčen, protože vstoupil do strany. Za celé ty roky strávené ve vězení nedostala žádnou zprávu o svém dítěti. Mohla pouze doufat, že dcera je tam, kde má být, na druhém konci Rumunska, v Oradeji, malém městě u hranic s Maďarskem, které se právě pokouší vyvléknout se z komunistického jha a brzy utrpí porážku.

Zeptala jsem se Ileany, jak je možné, že to její matka přežila.

Ileana Budimirová se usmála. Je to krásná paní v letech s jemnou tváří a velkými ústy zdůrazněnými rtěnkou. Má v sobě klid a vlídnost.

„Maminka nikdy o nikom nemluvila špatně,“ odpověděla. „Ani o bratrovi, ani o lidech, kteří ji mučili ve vězení. Neměla v sobě žádnou touhu po pomstě. Občas se jenom zmínila, že lituje dozorce, protože museli týrat nevinné. Někteří o tom určitě věděli, ale neměli jiné východisko.“

„Všichni jsme byli stejně bezmocní vůči systému,“ říkala Elena.

Jednou se dostala na samotku, protože ji spoluvězeňkyně udaly, že má tužku a něco s ní čmárá.

Samotce se říkalo „černá“, protože v ní byla naprostá tma. Dalo se tam jen stát a přiděl potravin se přitom snížil na polovic. Cela byla zvukově izolovaná, takže do ní nepřicházel a ani odtamtud nevycházel žádný zvuk. Chlad, tma a ticho, bolest a hlad. Elena stála napjatá jako struna a zpívala.

Jednou dozorkyně otevřela okénko a hodila jí něco do cely.

„Ber,“ sykla. Okénko zhaslo.

Elena poslepu tápala ve tmě, až její ruka narazila na nakousnuté jablko. To bylo jedinkrát za celých pět let, kdy měla v ústech něco sladkého.

Ten kousek jablka, vzpomínala Elena, byl aktem milosrdenství.

Ve vězení neustále psala žádosti o amnestii – pro sebe i ostatní, neustále jí z kolen stékaly potoky papíru. Ženy ji úpěnlivě prosily o pomoc, protože většina z nich skončila za mřížemi bez rozsudku a dostaly deset, dvanáct let. Za co? Za nic – to byl taky důvod. Někdo donesl, že ta nebo tamta něco má, někdo tam vtrhnul, aby to našel, vytrhal podlahu, klepal kladívkem do zdí a nic – za ne-nalezení ničeho bylo pět let.

Za Elenou chodily i starší ženy: sedím, protože jsem kdysi měla teplý kabát a zlatý prstýnek, požádej pro mě o milost. Elena se dívala na jejich zničené tváře a viděla svoji matku, někde daleko, v jiném vězení. Svou drobnou malinkou maminku, teď už určitě bílou jak mráček a útlou jak roztřepený oblak. Maminku, která nikdy nepřestávala pracovat a nikdy se nemohla zastavit, protože měla čtyři děti a její muž odjel do Francie, aby se naučil, jak obdělávat půdu v horách, a když se vrátil, tak umřel. Kdyby si mladá vdova se čtyřmi dětmi na chvíli sedla, celý svět by jí utekl pod nohama a povinnosti by ji zavalily jako lavina.

Takže Elena prosila o amnestii jménem jiných žen. Některé se pak s Elenou loučily a líbaly ji na tváře, čelo a ruce, ale žádná nebyla její matka. Potom, když byla za Gheorghiu-Deje vyhlášena velká amnestie a Elena v roce 1958 po pěti letech opustila vězení, začala psát znovu. Jednu úpěnlivou prosbu, aby jí vláda vrátila matku, a druhou, aby jí vrátila muže. Z hromádek papíru se stávaly mlčící hory.

Elenina matka se dostala z vězení až při další velké amnestii, po osmi letech.

Elenin muž – po deseti. Všechno na něm bylo jiné – tvář, ruce, oči i slova plná agrese. Přetékal hněvem a lítostí nad ztraceným mládím. Měli v sobě příliš nespokojenosti a málo společných vzpomínek. Rychle pochopili, že nemají co zachraňovat.

Není známo, kdy a kde popravili Iona. Ještě v roce 1955 našla Elena na zdi vězeňské sprchy podpis, který vypadal jako bratrovo písmo. Setřela ho a podepsala se na stejném místě. Když znovu přišla do sprchy, na místě jejího podpisu bylo vidět Ionovo písmo. To jí dodalo naději, přestože slyšela zvěsti, že jejího bratra popravili už v roce 1954.

Potom jí někdo říkal, že ho viděl na ulici. Pak někdo šeptal, že Iona deportovali do Sovětského svazu. Poté někdo řekl, že – ví to určitě – Ion umřel. A nakonec umřela i naděje.

Dnes už je to známo: Ion byl zavražděn v noci z 31. října na 1. listopadu 1953 ve vězení Jilava spolu s pěti dalšími parašutisty.

Elenina dcera Ileana nikdy nezapomene pohled na vyhublou unavenou bytost, která se jednoho dne prostě objevila na dvorku, přišla k ní, sklonila se a zeptala:

„Jak se jmenuješ?“

Když Ileana odpověděla, žena se usmála.

„Zrovna tebe hledám.“

Tehdy Ileana pochopila. Přilnula k ní celým tělem a slíbila si, že už ji nikdy nepustí. A o několik dní později poprvé uslyšela, jak krásně její matka zpívá.

Sekera a pokrok

A tak se člověk potlouká od domu k domu, jděte mi s tím do hajzlu, co je to za mizernou práci. V nejlepším případě se mu lidé ani nepodívají do očí a plivou mu pod nohy, jako by měl kapavku a vši navrch, v nejhorším za ním letí vlastní sestra se sekerou.

Člověk poctivě pracuje ve zpracovatelském závodě na maso a marmelády. A jako uznání za odpracované roky ho posadí do kolektivizační komise. Zkurvysyni! Vyskakovat si nemůže, protože bratr sedí v lochu, neví se za co, a když se neví za co, tak i tebe můžou každou chvíli zabásnout, abys dělal bráchovi společnost. Takže stáhneš ocas, jsi velmi poctěn, různými způsoby vyjadřuješ spokojenost, až se ti jazyk plete a záda se potí, a pak se jako poslední zmlácený pes přidáš k tomu pelotonu kopanému do zadku. Před tebou jde načesaná madam, blbá jak pučtok, ale zato vedoucí, a ještě dva dost ubozí a pomačkaní kolegové s aktovkami, aby bylo jasné, že při budování socialistického Rumunska je tolik práce, že ani nemají čas se umýt nebo převléknout.

Ťukáš na dveře. Klepeš. Bušíš. Lomcuješ. Otevírají ti loutky podobné lidem, tváře mají jako vytesané ze dřeva, zašlé a odřené. Poslouchají mlčky a v obličejích se jim ani sval nepohne. Jako loutky na provázku kývají hlavami, že opravdu, socialismus, to se nedá zvrátit, není východiska. Budoucnost Rumunska bude zlatá, růžová, blankytná, ráj na zemi, to už je vymyšlené, v ráji je všechno společné, proto si vyprošujeme odevzdání koně a slepic, aby každý měl stejně, stejně nic. No, občas se v člověku lítostí všechno svírá, když přijde oškubat nějakého chudáka, zabrat